

УДК 658.821:633/635:504

*А. В. Ращенко,
аспірант, Житомирський національний агроекологічний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОПИТУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ В КОНТЕКСТІ СТАВЛЕННЯ СПОЖИВАЧІВ ДО ЇЇ ЯКОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовано та сформульовано характеристику потреб споживачів у екологічно безпечних продуктах харчування. Здійснено оцінку ставлення споживачів до екологічно безпечної продукції та можливості її вирощування в Житомирській області.

The paper analyses and formulates the consumer's needs in green products. Estimation of respondent's attitude to green products and the possibility for its production in Zhytomyr region has been done.

*Ключові слова: екологічно безпечна продукція.
Key words: green products, consumers, quality and safety.*

ВСТУП

Розвиток будь-якої країни має базуватися не лише на певних економічних перетвореннях, але й на підвищенні якості життя людей. В Україні проблема забезпечення населення здоровими та безпечними продуктами харчування є нагальною. Нині занепокоєність споживачів якістю харчових продуктів зростає, водночас довіра до виробників продукції та державних органів, що контролюють їх якість, невпинно знижується.

Дослідженню проблем якості та екологічності продуктів харчування присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема А. Запольський [1], П. Пономарьов [2], А. Українець [1] та ін. Правила проведення маркетингових досліджень та соціологічних опитувань лежать у полі наукових інтересів таких

вчених, як Т. Браун [3], В. Липчук [4], Н. Малхотра [5], Г. Моосмюллер [6], А. Страусс [7] та ін. Однак недостатньо розкритими залишаються питання дослідження задоволення споживачів товарними пропозиціями виробників сільськогосподарської продукції.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є виявлення ставлення споживачів до сільськогосподарської продукції, яку вони купують, а також встановлення мотивуючих факторів, що визначають попит на продукцію рослинництва. Задля реалізації поставленого завдання проведено соціологічне дослідження, в рамках якого було опитано 600 респондентів. У якості цільової сукупності респондентів, думка яких вивчалася, були обрані чоловіки та жінки у

віці від 20 до 59 років, що проживають в м. Житомир та частіше за решту членів родини здійснюють покупки продуктів харчування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблема якості продуктів харчування рослинного походження є особливо актуальною для міських жителів Житомирської області, зокрема для жителів м. Житомира. Це зумовлено тим, що більшість продуктів харчування купуються ними через підприємства роздрібної торгівлі та ринки. Водночас понад 50 % продукції рослинництва, що споживається жителями в сільській місцевості, вирощується ними власноруч. Таким чином, саме жителі м. Житомира є носіями необхідної, для даного дослідження, інформації щодо їх ставлення до продуктів харчування рослинного походження, представлених в торгівельній мережі міста.

У рамках даного дослідження серед 600 опитаних було 47,6 % чоловіків та 52,4 % жінок, що приблизно відповідає даним Житомирського обласного управління статистики щодо розподілу населення міста за статтю. Вікова структура респондентів була наступною: 47,7 % людей, що брали участь в дослідженні, були в віці від 25 до 39 років, 32,0 % опитаних були в віці 40 і більше років та 20,3 % — в віці до 24 років.

Отже, з метою визначення думки жителів м. Житомира щодо якості сільськогосподарської продукції рослинного походження, що є основою їх раціонів харчування, було поставлено запитання: "Чи задоволені Ви якістю сільськогосподарської продукції, яку купуєте?". Аналіз відповідей на дане запитання показав, що майже 70 % споживачів вважають, що якість сільськогосподарської продукції, яку вони споживають, є низькою (рис. 1).

До того ж для споживачів безпечність продукції (тобто відсутність у ній хімікатів та шкідливих речовин) є найважливішим чинником при прийнятті рішення щодо купівлі сільськогосподарської продукції (табл. 1).

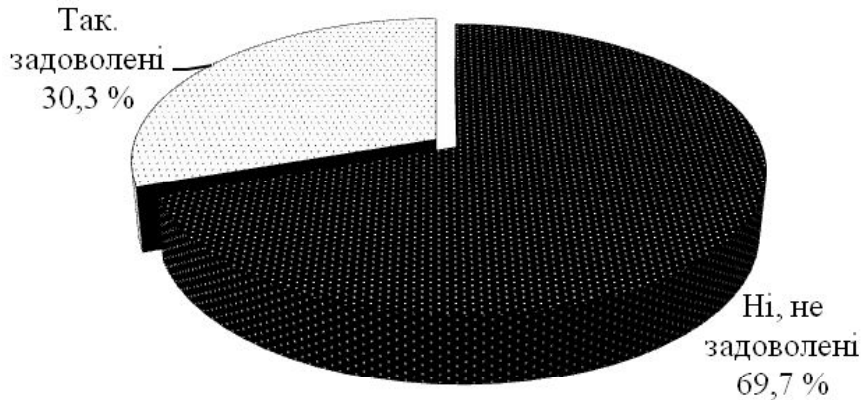

Рис. 1. Розподіл споживачів за рівнем задоволення якістю сільськогосподарської продукції

Джерело: власні дослідження.

Таблиця 1. Пріоритети споживачів щодо характеристик сільськогосподарської продукції

Характеристики сільськогосподарської продукції	Кількість, бал	Рейтинг
Безпечність	371	1
Ціна	600	2
Зовнішній вигляд	622	3
Наявність сертифікату якості	670	4
Відомість торгівельної марки	955	5

Джерело: власні дослідження.

Даний чинник вважають "дуже важливим" 74,2% респондентів. Іншими чинниками, що визначають попит на продукти харчування, були визнані ціна (37,4% респондентів визначили його як "дуже важливий" та 33,2% — як "важливий") та зовнішній вигляд продукту (52,9% респондентів визначили даний чинник як "важливий"). Наявність сертифікату якості на продукти харчування є "дуже важливим" та "важливим" відповідно для 26,8 та 35,3% рес-

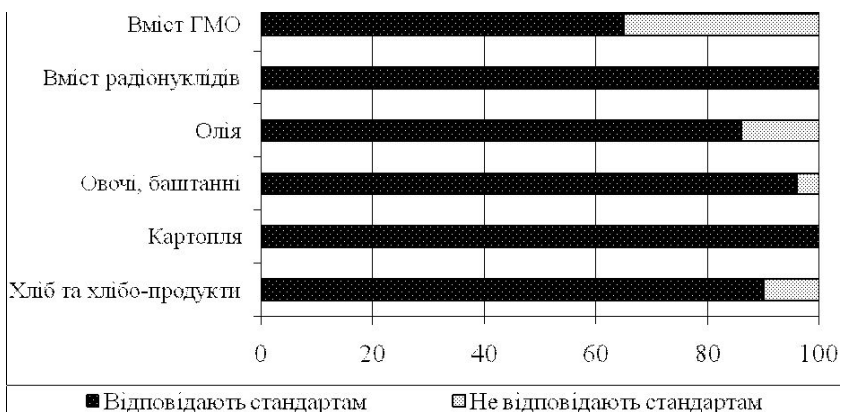

Рис. 2. Результати перевірок проведених ДП "Житомирстандарт метрологія" за 2009—2011 рр.

Джерело: побудовано за даними ДП "Житомирстандарт метрологія".

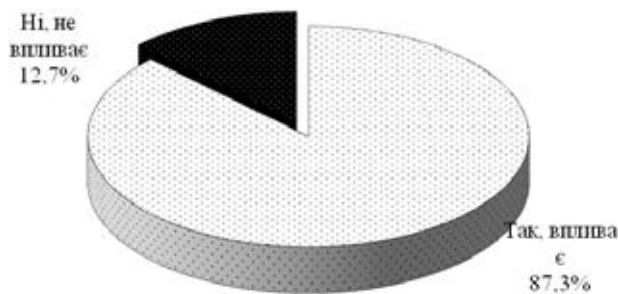

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів щодо негативного впливу забрудненості сільськогосподарської продукції на їх здоров'я

Джерело: власні дослідження.

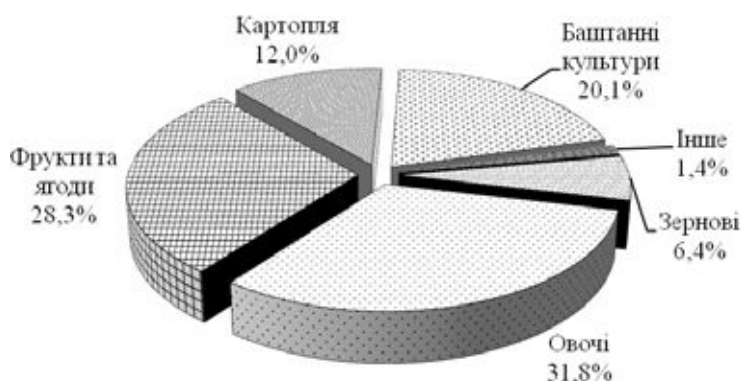

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів щодо забрудненості сільськогосподарської продукції

Джерело: власні дослідження.

понтентів.

Зважаючи на те, що основою раціонів харчування жителів Житомирської області є продукти харчування саме рослинного походження, а до 80% шкідливих речовин потрапляють в організм людини з їжею [1],

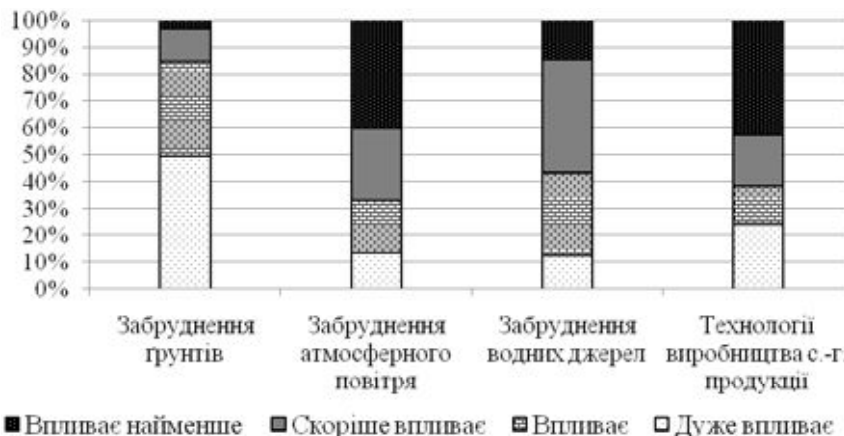

Рис. 5. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Які з чинників, на вашу думку, найбільше впливають на безпеку сільськогосподарської продукції?"

Джерело: власні дослідження.

особливо важливо, щоб сільськогосподарська продукція була високої якості та не містила в собі сторонніх шкідливих речовин. За результатами дослідження встановлено, що при виборі продуктів харчування споживачі бажають бачити їх, в першу чергу, безпечними для здоров'я. Тому для дослідження потреби споживачів в екологічно безпечних продуктах харчування необхідно було встановити, наскільки продукти харчування, які реалізуються в Житомирській області, відповідають поставленим споживачами вимогам.

На рис. 2. представлені результати перевірок продуктів харчування рослинного походження на відповідність стандартам та на вміст радіонуклідів та генномодифікованих організмів, що проводились ДП "Житомирстандарт метрологія" на замовлення виробників. Результати перевірок свідчать, що навіть та продукція, яка обирається для перевірок самим виробником, не є абсолютно якісною, особливо щодо вмісту в ній ГМО.

Занепокоєність споживачів низькою якістю продуктів харчування певною мірою зумовлена тим, що саме в цьому вони вбачають причину погіршення свого здоров'я (рис. 3). За даними Головного управління статистики у Житомирській області, річна кількість людей, яким вперше в житті ставлять діагнози, в період з 2006 по 2010 рр. збільшилася на 10%, у т. ч. за такими класами хвороб, як новоутворення — на 13%, хвороби крові та кровотворної системи з залученням імунного механізму — на 20%, хвороби органів травлення — на 5%.

У процесі дослідження, зроблено припущення, що споживачі мають певний рейтинг продуктів, які, на їх думку, є сумнівними за якістю та небезпечними для здоров'я. З метою перевірки даного припущення респондентам запропоновано дати відповідь на запитання: "Яка сільськогосподарська продукція, на Вашу думку, є найбільш екологічно забрудненою?". Аналіз відповідей на дане запитання свідчить, що сільськогосподарські культури, за ставленням до їх якості з боку споживачів можна

розмістити наступним чином: респонденти вважають найбільш забрудненими овочі, фрукти та ягоди, баштанні культури, картоплю, зернові (рис. 4). Отже, можна стверджувати, що, на думку споживачів, немає культур та продуктів їх переробки, які повністю відповідали б вимогам щодо якості та безпеки.

Забруднюючі речовини потрапляють в сільськогосподарську продукцію через ґрунт, упаковку, внаслідок технологічної обробки та зберігання, в процесі транспортування продукції тощо [1]. Що ж до джерел забруднення сільськогосподарської продукції, яку споживають респонденти, то, на їх думку, найбільш небезпечним є забруднення ґрунтів. Адаже 50 % респондентів вважають, що стан ґрунтів дуже впливає на якість сільськогосподарської продукції (рис. 5). Іншими значущими чинниками, що впливають на безпечність сільськогосподарської продукції, на думку споживачів, є забруднення водних джерел, технології виробництва сільськогосподарської продукції, забруднення атмосферного повітря.

З метою дослідження ставлення споживачів до торговельних точок, в яких вони купують продукти харчування, респондентам було запропоновано відповісти на запитання: "Де, на Вашу думку, продають більш екологічно безпечну продукцію?". Результати опитування, які наведено на рис. 6, свідчать, що 38 % респондентів вважають безпечнішою продукцію з супермаркетів та 38 % респондентів — з ринків.

Як свідчать дані рис. 6, лише 8 % респондентів висловили довіру до такої форми торгівлі, як Інтернет-магазин. Така ситуація, на нашу думку, зумовлена тим, що електронні форми торгівлі є ще новими для споживачів м. Житомир. Незважаючи на те, що щороку кількість покупок через Інтернет зростає, більшість товарів, які купують в такий спосіб, є непродовольчими. Серед респондентів, які обрали відповідь "інше місце", слід виділити такі варіанти, як стихійні ринки, в селі, ярмарки, у знайомих, у виробника, спеціалізовані магазини тощо. Також зустрічалися такі варіанти: вирощені на власному городі чи вирощені власними руками та варіант ніде. Зазначені варіанти відповідей, ілюструють відсутність довіри споживачів до будь-яких точок роздрібного продажу продукції.

Проведений аналіз даних соціологічного опитування та статистичної інформації дозво-

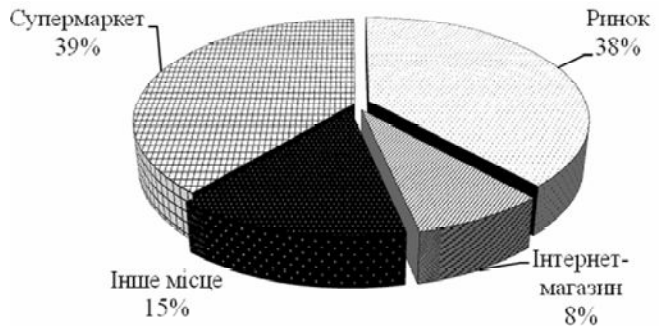

Рис. 6. Розподіл каналів реалізації залежно від довіри споживачів до них

Джерело: власні дослідження.

Рис. 7. Ставлення респондентів до екологічно безпечної сільськогосподарської продукції

Джерело: власні дослідження.

лив встановити ступінь задоволення споживачів, сільськогосподарською продукцією, що доступна їм в торговельних точках м. Житомира. Очевидним є бажання респондентів купувати якіснішу та більш екологічно безпечну продукцію. Підтвердженням даної тези є дані рис. 7, на якому відображено результати аналізу відповідей респондентів на запитання: "Як

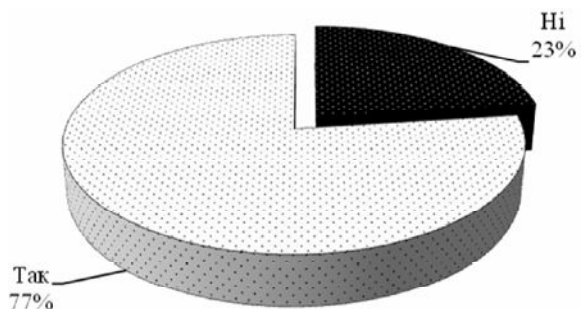

Рис. 8. Оцінка можливості вирощування екологічно безпечної сільськогосподарської продукції в Житомирській області

Джерело: власні дослідження.

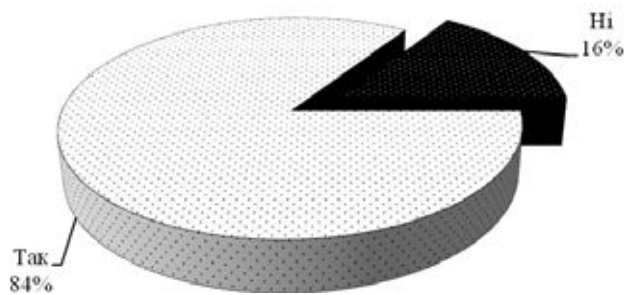

Рис. 9. Оцінка готовності споживачів купувати екологічно безпечну сільськогосподарську продукцію товаровиробників Житомирської області

Джерело: власні дослідження.

Ви ставитесь до екологічно безпечної сільськогосподарської продукції?". Так, абсолютна більшість респондентів (90 %) обрали відповідь "позитивно, хотів би купувати" та майже 7 % підтвердили своє "позитивне" ставлення до такої продукції, проте не були готові витратити на неї кошти.

З огляду на те, що Житомирська область характеризується наявністю серйозних екологічних проблем, було досліджено реакцію споживачів на можливість появи на ринку продукції рослинництва, вирощеної в Житомирській області. З цією метою запропоновано респондентам дати відповіді на два запитання: "Як Ви вважаєте, чи можливо вирощувати екологічно безпечну сільськогосподарську продукцію в Житомирській області?" та "Чи купували б Ви екологічно безпечну сільськогосподарську продукцію товаровиробників Житомирської області?". Аналіз відповідей респондентів на перше запитання показав, що більше 70 % опитаних вірять в те, що, незважаючи на наявні проблеми, в Житомирській області можна вирощувати екологічно безпечну продукцію (рис. 8).

Що ж до можливої реакції споживачів на пропозицію екологічно безпечної продукції від місцевих товаровиробників, то понад 80 % респондентів висловили своє бажання купувати сільськогосподарську продукцію, вирощену в Житомирській області (рис. 9). Таким чином, можна стверджувати, що від 77 до 84 % споживачів купували б екологічно безпечні продукти, що їм пропонували б товаровиробники Житомирської області.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведений аналіз існуючих на ринку Житомирської області пропозицій продукції рослинництва за параметрами, що були визначені споживачами як найвагоміші, а

саме: безпечність, сертифікація, — свідчить, що основна маса споживачів сільськогосподарської рослинницької продукції, що проживають в м. Житомир, незадоволені її якістю та стурбовані тим, що екологічна забрудненість такої продукції негативно впливає на їх здоров'я. Незадоволення споживачів якістю рослинницької продукції, що вони купують, викликало визнання характеристики "безпечність" (без хімікатів та шкідливих речовин) — найвагомішою при прийнятті рішення зробити покупку. А звідси й позитивне ставлення до екологічно безпечної сільськогосподарської продукції та бажання її купувати. Тобто споживачі мають потребу в овочах, фруктах та ягодах, картоплі, зерні та крупах, що були б екологічно безпечними та продавалися б в торговельних точках міста. При цьому екологічно безпечні харчові продукти повинні бути нетоксичними та не містити шкідливих домішок, виготовлятися за допомогою енергозберігаючих та ресурсозберігаючих технологій, процес їх виробництва не повинен наносити шкоди довкіллю. Існуючу незадоволену потребу в безпечній продукції рослинництва могли б задовольнити сільськогосподарські товаровиробники Житомирської області, запропонувавши їм органічні продукти

Література:

1. Запольський, А.К. Екологізація харчових виробництв: підручник / А.К. Запольський, А.І. Українець. — К.: Вища шк., 2005. — 423 с.
 2. Пономарьов П.Х. Безпека харчових продуктів та продовольчої сировини: навч. пос. / П.Х. Пономарьов, І.В. Сирохман. — К.: Лібра, 1999. — 272 с.
 3. Черчилль Г. Маркетинговые исследования / Г. Черчилль, Т. Браун. Пер. с англ. под ред. Г.А. Багиева. — 5-е изд. — СПб.: Питер, 2007. — 704 с.
 4. Маркетинговий аналіз: навч. посіб. / За ред. В.В. Липучка — К.: Академвидав, 2007. — 216 с.
 5. Малхотра Н. Маркетинговые исследования. Практическое руководство: пер. с англ. — 4-е издание. — М.: ООО "И. Д. Вильямс", 2007. — 1200 с.
 6. Моосмюллер Г. Маркетинговые исследования с SPSS: учеб. пособие. / Г. Моосмюллер, Н. Ребик. — М.: ИНФРА-М, 2009. — 160 с.
 7. Страусс А. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники / А. Страусс, Дж. Корбин. Пер. с англ. и послесловие Т.С. Васильевой. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 256 с.
- Стаття надійшла до редакції 19.10.2012 р.